

תוספת לרגל יומא דהילולא של

כ"ק מרן בעל "תפארת יוסף" מראדזין זצוק"ל

מאמר שנכתב לזכרו הטהור של כ"ק מרן זצוק"ל

בשנת תשי"ט

במלאות שלושים שנה להסתלקותו

כ"ו שבט תרפ"ט – כ"ו שבט תשי"ט

מאת ישראל אידלמן [ז"ל]

כפי מידת יחסו של מרן הגה"ק רבנו מרדכי יוסף ליינער זצוק"ל האדמו"ר מראדזין, אל בני דורו, אשר לא ראה עצמו אך ורק כרבם ופטרונום הדואג של חסידיו, העדה הקדושה והמפוארת דחסידי ראדזין בפולין, אשר מרביתם היו תלמידי חכמים מופלגים, בעלי מחשבה עמוקים ואנשי שם, אלא ראה לפניו כל יהודי כבנו והתייחס לכולם באותה אהבה וחיבה כמו לחסידיו – כך התייחסו אליו כל בני דורו.

כולם ראו בו את האיש המורם מעם, במעשיו הכבירים למען היהדות בכללה ולמען כל יהודי באופן אישי, בתורתו ובחכמתו. כולם נהנו ממנו עצה ותושייה. אלפים ורבבות, מכל שכבות היהדות הפולנית ומחוץ לארץ, היו משכימים לפתחו של הרבי הגדול מראדזין, בכדי לשאול בעצתו המחוכמת בכל ענייני הכלל והפרט, כדי לשמוע לקח מפיו הקדוש. הוא הוכר כאישיות מרכזית ובולטת ביהדות, וכאחד המנהיגים הדגולים של האומה הישראלית בדור הקודם.

רבנו מרדכי יוסף אלעזר מראדזין זללה"ה, חי בזמן ובדור שטרם לקו בו המאורות, היו לו עדיין קשרים עם גאוני וצדיקי הדור הקודם, שהיה כל כך עשיר בגדולי ישראל מפורסמים, הן גדולי החסידות, שהיו גם גאונים אדירים בתורת הנגלה, והן הגאונים הליטאיים וגדולי היהדות שברוסיה הצארית, שהייתה עדיין פתוחה ליהדות העולמית, וקהילותיה הקדושות פרחו ושגשגו, ובראשם עמדו גאונים וצדיקים מפורסמים. גם אז נחשב כבר הרבי מראדזין כאישיות בולטת ביהדות, ומכל תפוצות ישראל הריצו אליו שאלות בעניינים הלכתיים ובעניינים ציבוריים, ותשובותיו מלאות החכמה והתבונה קבעו את ענייני הציבור בעשרות ומאות קהילות.

כשהיו וויכוחים בין גדולים בעניינים ציבוריים הנוגעים בהלכות איסור והיתר, או בתוך קהילות בענייני סדר, היו כל הצדדים פונים להכרעתו של הרבי מראדזין, וכולם קיבלו עליהם מראש את הכרעתו ללא כל תנאים. במכתב קצר, בתשובה קולעת, היה משכך מחלוקות של שנים והשיב את השלום על כנו.

כשהיה צורך להופיע בחצרות מלכים ושרים, להשתדל למען ביטול גזירות רעות שצוררי ישראל ברוסיה הגדולה או בפולין זממו, היה הרבי מראדזין מהיחידים שהופיעו לפני מלכים ורוזנים, להשתדל לטובת העם בתפוצות. במתק שפתיו, בחן דבריו ובהדרת פניו היה מצליח בכל הופעותיו להעביר את רוע הגזירה.

הרבי מראדזין הופיע במיוחד בוועידת פטרבורג שארגנה ממשלת רוסיה בשנת תר"ע, בכדי להסדיר את ענייני הדת והרבנות מטעם השלטון הרוסי במדינות שהיו כפופות לשלטון הצאר הרוסי, שביניהם היו רוסיה, ליטא, לטביה ופולין הקונגרסאית. נבחרו לצירי פולין חמשה רבנים בלבד, שעליהם נמנו הגאון רבי מלכיאל צבי הלוי מלומז'ה שנודע על שם ספרו ההלכתי "דברי מלכיאל" שהיה מגדולי ההוראה בפולין ורוסיה, הגאון רבי משה נחום ירושלימסקי רבה של קיילצה, האדמו"ר רבי יצחק זעליג מסוקולוב, ומרן הרבי מראדזין. הם הוזמנו והגיעו בתור משלחת רבנים מיוחדת, לצד הרבנים מליטא ורוסיה הלבנה, ביניהם גם היה האדמו"ר המפורסם רבי שלום בער מליובאוויטש, הגאון הגדול רבי חיים מבריסק, והגאון הגדול רבי מאיר שמחה הכהן רבה של דווינסק בעל 'אור שמח', ולצד הדרג העסקני שכלל אישים רבי פעלים חכמים ומלומדים מכל שדרות היהדות. משלחות אלה הופיעו בנפרד בפני ראש ממשלת הצאר, סטוליפין, שנודע בעמדתו הקשוחה והתקיפה כלפי היהדות שומרת המסורת, ואשר דרש להכניס תיקונים בבתי הספר היהודיים ובסדרי קבלת רבני הקהילות ותפקודם. בשעה זו עמד הרבי מראדזין בראש משלחת הרבנים מפולין, שעמל ויגע בחכמתו ובפעלתנותו, עד שהצליח להטות את לב הצורר ולעצור את הגזירות העיקריות בטרם ביצעו.

גם אחר כך, בתקופת ימי פולין העצמאית (אחרי תקומת פולין בין שתי המלחמות), אצל ממשלות פולין שקמו בזו אחר זו, אשר בהן לא חסרו אנטישמיים מובהקים ורוח שנאת ישראל עמוקה, היה מצליח הרבי מראדזין בהופעותיו ובהשתדלויותיו אצל השלטונות, לפעול לטובת אחיו הנדכאים בגלותם.

פגישות ושיחות ממושכות בענייני אזרחי פולין היהודיים היו לרבי, עם מחדש עצמאות פולין וראש המדינה, המרשל הגנרל יוזף פילסודסקי, שהביע לפני פמלייתו את התפלאותו אודות חכמתו הגדולה והבנתו הרחבה בעניינים מדיניים של 'ראבין לינער' מראדזין. כי בנוסף לגדלותו בכל מכמני התורה וצדקותו הגדולה, היה בקיא גדול בהרבה חכמות ושלט במספר שפות, והיה משום כך דובר הנאמן של היהדות. שני צירי אגודת ישראל ב'סיים' (פרלמנט) הראשון של פולין, הרה"ג הרב פרלמוטר מוורשה, רבה של ראדום, והרה"ג רבי משה אליהו הלפרין מלודז', שהיה חסידו המושבע של הרבי וגדול בתורה בזכות עצמו, עשו את כל פעולותיהם הפוליטיות והציבוריות לפי הדרכתו של הרבי, ולפני הופעותיהם מעל במת ה'סיים' התייעצו עם הרבי מראדזין.

כשהתחילו היהודים החילוניים שבפולין להתלכד ולהתארגן, ובאופן קיבוצי ומאורגן לכפות את דעותיהם המסוכנות על יהודי פולין הדתיים והחרדיים, וסכנה רוחנית מבפנים החלה מרחפת על שמי יהדות פולין, ראו שלומי אמוני ישראל צורך להתלכד גם הם ולהתארגן לגוף מוצק, כדי להשיב מלחמה שערה, להגן על קדשי ישראל וערכי

המסורת, ולהציל את הנוער מידי שוביו הרוחניים ופטרוננו הבלתי קרואים. אז היה הרבי מראדזין מראשי היוזמים ליצור את הליכוד והארגון של היהדות נוטרת התורה בצורותיה ולקהילותיה השונות, עד לייסוד תנועת אגודת ישראל העולמית.

הרבי היה מראשי המארגנים והמדברים בוועידת קטוביץ, ששימשה כפלטפורמה הראשונה והמייסדת של 'אגודת ישראל' בפולין. השתתף כמו כן באופן פעיל בוועידה המכונה לכנסייה הגדולה שהתכנסה בעיר ווינה בשנת תרפ"א, ומאוחר יותר השתתף הרבי בכנסייה הגדולה הראשונה של אגודת ישראל שהתכנסה בחודש אלול בשנת תרפ"ג בווינה שבאוסטריה. כשהוקמה מועצת גדולי התורה העולמית, התמנה לסגן יושב ראש, וכסגן נשיא אגודת ישראל בפולין. כמו כן כיהן כסגן יו"ר אגודת הרבנים.

נוסף לעסקנותו הכלל ישראלית, שניהל בהיקף עולמי וארצי (היה גם מראשי ארגון הצדקה של רבי מאיר בעל הנס לכולל פולין, וחבר נשיאות ארגון 'שומרי שבת' בוורשה, שעל נשיאותו נמנו חשובי האדמו"רים בוורשה), היה רבנו רבם האהוב, משוש ליבם וחמדת נפשם ומאור עינם של רבבות חסידיו בפולין, שלא זזה ידם מתוך ידו, ולא עשו דבר קטן כגדול מבלי הסכמת הרבי ועצתו. כאמור היו רובם של חסידי ראדזין גדולים בתורה, תמימים וישרים, והיה לחסידי ראדזין שם מפורסם כבעלי מוח ומעמיקים חשוב. היו מתעמקים בדא"ח (דברי אלוקים חיים) שזכו לשמוע מפי רבם הגדול והקדוש, שהיה משפיע שפע רב של תורה וחכמה. לאו דווקא בשבת ובמועדי קודש, אלא בכל הזדמנות.

בהיותו עדיין משכן כבודו בראדזין, עיר מולדתו ומושב בית אבותיו הקדושים, היה מופיע בכל ערב בבית מדרשו ללמוד עם האברכים צמאי דעת ויראת ה' אשר צבאו על פתחי דלתותיו, והיה משמיע שיעור קבוע בש"ס על פי דרך החסידות. מי שזכה לשמוע פעם את דברי אלוקים חיים שיצאו מפי קדשו של הרבי, היה מרגיש תענוג רוחני עליון, וחש כאלו הוא מתרומם לעולם יותר מקודש ויותר נעלה, דבריו המתוקים והעמוקים חדרו לתוך כל חדרי ליבם ונשמתם של כל המקשיבים ללקחו.

נוסף להשפעתו הגדולה על קרובים ורחוקים, היה הרבי מפורסם לגדול בתורה ובחסידות, בקיא עצום ועמקן נפלא. בשיחותיו ובמאמריו ראו את בקיאותו של הרבי וידיעותיו הרחבות בכל חדרי התורה, בנגלה ובנסתר. לא רק שני התלמודים וספרי הראשונים היו שגורים על פיו, אלא גם ספר הזוהר הקדוש וכתבי האר"י ושאר ספרי הקבלה היו ממש שגורים על פיו, והיה מטייל בהם כאדם המטייל בחצר ביתו.

מלבד גאונותו בתורה, היה הרבי מראדזין גאון מיוחד במידות ובנימוסי ודרכי בני אדם. בשלום ובמישור הלך עם כולם, ורבים השיב מעוון. למרות פשטותו וענוותנותו התייחסו אליו המוני בית ישראל לא רק באהבה ובחיבה, אלא תודות ליראתו, הדר קלסתר פניו שהפיקו זיו וזוהר, וגודל חכמתו ופקחותו הרבה, התייחסו אליו כולם בדרך ארץ רבה ובהדרת כבוד. כל חלקי היהדות לשדרותיה התייחסו אל הרבי בהוקרה ובהערצה, והיו קשורים אליו בקשרים נפשיים אמיצים.

עם כל הליכות פשטותו ויחסו האדיב והמנומס לכל אחד, היה הרבי תקיף בדעותיו ולא חת מפני אף אדם, אפילו מפני גדול שבגדולים, כשהיו הדברים נוגעים לכבוד שמים, לעיקרי יהדות ובשאלות של דת התורה. הרבי הגיב בחריפות על כל סטייה שהיוותה לדעתו סכנה ליהדות ולמנהגי ישראל המקובלים. בכל אספות של גדולי ישראל, שחלקם הגדול, אגב, התקיימו בביתו, הכירו מכבר את דעתו התקיפה של מבלי פשרות של הרבי מראדזין. לא היה מקרה אחד שדעתו הובעה תמיד באופן שקול ומדוד, שלא תתקבל על דעת כל המשתתפים.

כדאי להזכיר בעיה, שהאקטואליות שלה לא פגה גם אחרי מלחמת העולם, שעמדה פעם לדיון בכינוס רבני פולין, שהתקיים בוורשה. הייתה זו בעיית 'ניתוחי מתים' יהודיים. הסטודנטים היהודים בפולין, תלמידי המכללות הרפואיות בפולין, הודיעו כי השלטונות של האוניברסיטאות הודיעו להם, שאם לא יספקו גופות של מתים יהודיים לניתוחם לאחר המוות, ירחיקו אותם מלימודם, ועל ידי כך יש סכנה שלא יהיו רופאים יהודיים. כשהרבי מראדזין הרגיש חולשה בעמדת הרבנים, מתוך אי הערכה לחומרת הבעיה, וראה שאינם מוכנים להעמיד התנגדות תקיפה בצורה מספקת לאפשרות זו של ניתוחי המתים, התחיל הרבי להרעים בקולו שלא כדרכו, באמרו: "אם אתם, רבני ישראל, אינכם מוכנים לצאת במערכה ובמלחמה תקיפה נגד הפקרת גופי ישראל קדושים, עליכם להתפטר מלשמש כרבנים בישראל!" ואכן, קריאתו של הרבי הקדוש מראדזין עשתה את שלה ופעלה פעולתה, וכל רבני פולין לחמו במסירות נפש נגד ניתוחי המתים בבתי החולים בפולין.

כאמור, היה מקום מגוריו ומשכן כבודו של הרבי עד למלחמת העולם הראשונה, בעיר מגורי אבותיו הקדושים בראדזין. שם נהג נשיאותו ברמה והדרכים מכל ערי פולין וחול הובילו לראדזין. לא רק חסידיו עלו לרבם הגדול לשבתות קודש, למועדים ובכל עת מצוא, אלא גם גדולי הרבנים ואישי הציבור היו עולים לראדזין, לשאול בעצתו ולשמוע לקח מפיו. בית מדרשו הגדול ודירתו המו תמיד חסידים ומוקירים ביום ובלילה. גם הרבי עצמו היה חש בעת הצורך לוורשה ולכל מרכזי היהדות, כפי שנסיבות ענייני הציבור דרשו את נוכחותו.

אבל כשפרצה מלחמת העולם הראשונה, והדרכים שובשו עד לבלי הכר בגייסות ובפליטים, נענה הרבי להפצרותיהם של גדולי ישראל ורבניו, ולציבור החסידים הרב, שביקשו מהרבי שיעתיק מקום מגוריו לאזור יותר מרכזי בפולין, בכדי שתהיה להם בתקופה כה קשה וסוערת גישה נוחה לאישיותו הדגולה. קבע אפוא הרבי מקום מושבו בעיר הבירה, וורשה.

ביתו של הרבי בוורשה הפך לתל תלפיות, שאליו פנו בכל ענייני היהדות הפולנית והעולמית. כל איש נדכה ושבור, היה משכים לפתחו של הרבי מראדזין, שהפכה לכתובת מרכזית בוורשה, ואפילו יהודים שלא נמנו על חסידי הרבי, ומצאו נוחם וחיזוק. כל ענייני כלל ישראל, שנידונו בישיבות של אדמו"רים ורבנים שהתכנסו לעיר הבירה וורשה, נחתכו ונקבעו בביתו של הרבי בוורשה.

מזמן לזמן היה הרבי גם יוצא לערי השדה השונות בפולין, בכדי לבקר את קהל חסידיו הפזור בעיירות השונות, ואשר קצרה ידם של רבים מהם להגיע בעצמם אל הרבי באמצעי התחבורה הקשים של הימים דאז, ובתנאי העוני שבהם חיו רבים מיהודי פולין. כמו כן הועיד נסיעותיו אלו כהזדמנות לפקח מקרוב על צרכי וענייני הכלל.

*

עד כמה שרבנו הגדול הרבי מראדזין היה חביב על כל המוני בית ישראל, ואיך שנפשם הייתה קשורה בנפשו, את זאת ראו ונוכחו בעת פטירתו ובמסע הלווייתו של הרבי.

הרבי בעל 'תפארת יוסף' זצ"ל השיב את נשמתו הטהורה אל גנזי מרומים ונפטר לבית עולמו באור ליום כ"ז שבט תרפ"ט, לאחר כמה ימי מחלה קצרים. ימי החורף בפולין של שנת תרפ"ט, היו קשים מאוד, כפי שהזקנים אז מסרו לא היה חורף כזה בפולין משך הרבה עשרות בשנים. בשעת הלווייתו של הרבי, היה הקור יותר מארבעים מעלות מתחת האפס (!), ובכל זאת צעדו אחר מיטתו של הרבי רבבות יהודים.

כאמור הרבי הסתלק באור ליום רביעי, כ"ז בשבט, אחרי חצות הלילה. גלי האתר שפעלו אז, הביאו את הידיעה המרה לכל רחבי המדינה, ובכל מקום ששמע האסון הגיע, התוועדו יהודים לעלות לוורשה, בכדי לחלק לרבי הגדול והאהוב את הכבוד האחרון וללוות אותו למנוחת עולמים. לרגל שיבוש הדרכים, מחמת השלגים הכבדים והכפור, חששו רבים שלא יספיקו להגיע לוורשה למסע ההלוויה, אם הוא יתקיים מיד למחרת ביום רביעי, והתחילו אפוא והריץ מברקים לוורשה שירמו עליהם ועל כל ההמון המעוניין להגיע ללוויה, אי לכך ידחו את ההלוויה ליום חמישי בבוקר, כדי לאפשר להם להגיע וללוות את רבם האהוב. אז התאספו בבית הרבי הנפטר גדולי התורה והרבנים שבוורשה, ופסקו שיש ללין את הנפטר הדגול לכבודו, בכדי למלאות את בקשת רבבות חסידי ראדזין וגדולי ישראל ואוהבי נפשו של הרבי מראדזין מכל קצווי המדינה, עד ליום חמישי בבוקר, יום כ"ז שבט.

במשך כל הלילה והיום עברו לפני ארון הנפטר הקדוש רבבות יהודים מכל החוגים. מסביב היה נחל הדמעות שנשפכו על האבדה הכבירה. מכל הערים והעיירות הגיעו וזרמו ללא הרף ברכבות מיוחדות ובכל מיני כלי רכב שיירות גדולות לוורשה. כל פעם שהגיעה שיירה כזו ועלתה לדירתו של הרבי, נפתחו מחדש שערי דמעות שנשפכו שוב כמים. זכורני שאחד מגדולי החסידים צעק בקול מר: "אוי ואבוי, רבנו הקדוש, על מי נטשת אותנו! מה גדול האסון שקרה לנו!" וממולו עמד אחד מגדולי האדמו"רים בפולין, שמירר בבכי והפסיק את דבריו של אותו חסיד "האם רק לכם קרה האסון? האם רק שלכם היא האבדה הכבירה? הלוא לכולנו הצדיק אבד, והאסון של כולנו הוא!" ועל כך באה תשובת אותו חסיד, שהאסון והאבדה היא אמנם של כלל ישראל, אבל אנו, בניו ותלמידיו של הרבי, מרגישים את זאת יותר מכולם!

זקן ישיש אחד מחסידי ראדזין, רבי מתתיהו דורן שמו, שזכה עוד להסתופף בצל קדשו של אבי זקנו של הרבי, האדמו"ר הזקן רבי מרדכי יוסף זצ"ל מאיזביצא בעל "מי

השלוח", הוא הרגיש כנראה כי קצו קרב, לא אז מגופו הקדוש של הרבי במשך כל שעות היממה עד לצאת ההלוויה, והיה בוכה וצועק בלי הפסק: "רבנו הקדוש, זכיתי להסתופף במשך מספר שנים בצל קדשו של אביך זקנד הקדוש, מייסד שושלת הקודש של איזביצא-ראדזין, ואחר כך זכיתי להסתופף בצל כ"ק הגה"ק זקנכם רבנו בעל "בית יעקב", אחר כך המשכתי להסתופף בצל הקודש של אביכם הגאון הקדוש בעל "אורחות חיים", ומכאן זכיתי שוב להסתופף בצל הרבי הקדוש שנפטר כעת, והייתי בטוח שאזכה כי אתה רבנו הקדוש תלווה אותי לבית עולמי, והנה לא זכיתי גם לכך, ועליי כעת לעת זקנתי ללוות אותך, רבנו היקר והקדוש, לבית עולמו..". כך לא פסק מבכייה כל העת. רבי מתתיהו דורן זה, שהיה כאמור חסיד ישיש באותה עת, לא האריך אחר כך, וכחודש ימים לאחר מכן, ביום הפורים, נפטר והלך לבית עולמו בגיל תשעים ותשע שנה.

למחרת הפטירה, הודיעו כל בעיתונים בפולניה אודות ההסתלקות של הרבי הגדול מראדזין. כמעט כל העיתונים היהודיים הופיעו במסגרות שחורות על פני העמודים הראשיים, בתוספת מאמרי הערכה על אישיותו הדגולה והאבדה הגדולה שבפטירתו ליהדות העולמית. הרבנות בעיר הבירה וורשה, וכן כל ראשי הישיבות במקום, פרסמו מודעות אבל ענקיות וקראו לסגור ביום ההלוויה את כל הישיבות ובתי התלמוד תורה, כי חכם שמת בית המדרש בטל. כן קראו לביטול מלאכה ולסגירת כל העסקים למשך כל שעות הלוויה. פורסמו גם מודעות אבל מכל המוסדות והמפלגות, שקראו את חבריהם להשתתף בהלווייתו של הרבי הגדול והקדוש מראדזין.

לפנות בוקר של יום חמישי, כ"ז שבט, התכוננו ראשי הרבנים, זקני גדולי החסידים ואנשי "חברה קדישא". בקדושה ובטהרה טבלו את עצמם לפני שניגשו לטפל בגופו של הרבי. אחרי הטהרה והלבשת הקיטל, הונח הארון עם הנפטר הקדוש בבית מדרשו, על שולחנו הטהור אשר בראשו ישב והשמיע דברי אלוקים חיים קרוב לארבעים שנה. כל ספרי התורה הוצאו מארון הקודש, וערכו אתם הקפות מסביב לשולחן, בבחינת הכרזת 'קיים זה מה שכתוב בזה'.

כשהוציאו את הארון לרחוב, היו כבר רחובות וורשה שמסביב לבית ברחוב טווארדה מספר 10, מקום מגוריו של הרבי, מלאים ברבבות יהודים, וגם אנשי השלטונות הפולניים היו במעמד זה. לפני הארון צעדו אלפי תינוקות של בית רבן, ותלמידי הישיבות הגדולות והקטנות, בראשות רבותיהם ומגידי שיעוריהם. הארון נישא על כתפי תלמידיו וחסידיו מרחק של כמה קילומטרים, עד לבית הקברות שבוורשה ברחוב 'גנשה'. אחרי המיטה צעדו מורכנים ראש ועטופים אבל רבבות מיהודי פולין, אדמו"רים, גאונים וצדיקים, חסידים ואנשי מעשה, פשוטי עם תמימים וישרים. אמרו הזקנים שהיו באותו מעמד, שהלוויה בהיקף כזה וחלוקת כבוד כזה לגדול בישראל, אינה זכורה להם. ממש קוים 'ויבכו אותו כל בית ישראל', כולם קראו ובכו על מדברנא דאומתא, שעזב את עמו באופן כה פתאומי.

הרבי מראדזין רבנו מרדכי יוסף אלעזר זצ"ל, היה בנו וממלא מקומו של אביו, הרבי הגדול, הגאון הכביר, מרן רבנו גרשון חנוך העניך מראדזין זצוק"ל, בעל "אורחות חיים" ובעל מחבר החיבור הענקי "סדרי טהרות", ועוד עשרות ספרים גדולים בכל מקצועות התורה, ונודע במיוחד כמחדש המצווה היקרה והנשכחת היא מצוות 'התכלת בציצית'.

שנים רבות עמל אביו גאון הדורות, רבנו גרשון חנוך העניך, עד שהצליח לגלות את מקום הימצאותו של 'החילזון' שבדמו יש לצבוע על פי ההלכה את התכלת שבציצית. היה זה בשנת תרמ"ט, ורבבות חסידי ראדזין הטילו אז פתיל תכלת בציציותיהם. חידוש 'התכלת' עורר סערה הלכתית גדולה, כל גאוני ישראל הריצו שאלותיהם בנידון וביקשו בירור אודות ממצאי הרבי מראדזין. הרבי השיב לכל השואלים, וביסס את דעתו ההלכתית על סמך ש"ס ופוסקים, זוהר ומדרשים. לבירור עניין 'התכלת' חיבר הרבי שלושה ספרים שבהם נמצאים כל סימני החילזון שאסף ממקורות חז"ל השונים ומספרי קדמונים וקבלה, וכן שאלות ותשובות מסועפות המקיפים את כל הנושא משלל היבטיו.

הספרים הם: "שפוני טמוני חול" שיצא בשנת תרמ"ז, מאמר "פתיל תכלת" בשנת תרמ"ח, וספר "עין התכלת" הכולל תשובות מקיפות ופלפולים ארוכים בכל הנושאים המסתעפים, ובהן אגרות ותשובות שהריץ הרבי לגדולי ישראל שבדורו. ספר זה האחרון, לא הספיק הרבי להפיץ בחייו, והוא נדפס לפי צוואתו על ידי בנו הגדול וממלא מקומו בקודש, מרן רבנו מרדכי יוסף אלעזר זצ"ל, אשר בעלותו על כיסא אביו הגדול היה בסך הכול כבן כ"ד, וכבר אז פקע שמו כגדול בתורה ובחסידות והכול קיבלו בהכנעה את מרותו, כולל הזקנים שעוד נסעו לאבי זקנו בעל 'מי השלוח' מאיז'ביצא. בתוך עיצומו של סערה הלכתית זו ומלחמת המצווה שהיה באמצע התנהלותו, נפטר והסתלק לשמי רום רבנו הגדול האדמו"ר רבי גרשון חנוך, ביום ד' בטבת שנת תרנ"א, בהיותו בדמי ימיו, בסך הכול היה בן נ"ב שנה, כשהספיק כל כך הרבה בחייו הקצרים.

כל עול הנשיאות של העדה הקדושה שהתייתמה באחת ממנהיגה הדגול ונערץ, נפל על שכמו של בנו יחידו, האברך הצעיר אב בחכמה ורך בשנים, רבי מרדכי יוסף אלעזר. בעת פטירתו היה רבנו כבן ששים ושלוש שנים, ובמשך ל"ח שנים ישב על כיסא קדשו וניהל את קהל עדתו. לפי זה, היה רבנו בסך הכול כבן עשרים וארבע בהסתלקות אביו הגדול, ובכל זאת התאזר בעוז ובעצומות להגן על כבוד אביו הגה"ק ולהמשיך במלחמתה של תורה כדי להשיב לכל שואל בעניין התכלת שחידש אביו תשובה כהלכה.

וכך, בין השאר, כותב הרבי בהקדמה לספר אביו הגדול "עין התכלת", שהוציאו לאור בשנת תרנ"ב, שנה בלבד לאחר פטירת המחבר, שורות טבולות יגון וצער על גודל אבדת אביו ורבו, יחד עם עוז ואומץ למלחמתה של תורה:

"ולהיות כי שמענו הוציאו קול להתפאר ולומר שכעת אחרי שהסתלק אבא מארי מאור הגולה זלה"ה הכ"מ, ישיבו בפומבי לכל שואל נגד דעתו הקדושה בעניין התכלת. כי עת היותו אתנו יראו לפתוח פיהם כנגדו, אבל כעת המה באחת ומי ישיבם, אכן הגם שאיני מאמין שמי שיש לו מוח בקדקודו יאמר דברים כאלו, אדרבה בחייו היו יכולים להשיב עליו, אבל אחר

הסתלקותו 'אין משיבין את הארי', אבל בכל זה הנני להודיע שכל מי שירצה להשיב ולשאול בדברי אבא מארי זללה"ה, יבוא במכתב אלינו וישיג תשובה ברורה על נכון בעזרת השי"ת, כי הגם שאבא מארי נסתלק מאתנו ועלה למעלה, רוח קדושת תורתו הופיע בבית מדרשו ונתן מהודו עלינו" (=עכ"ל רבנו זללה"ה בהקדמה).

ואכן רבנו היה נאמן להבטחתו זו, וכגאון וזקן ורגיל, עמד והשיב במלחמתה של תורה השערה. בחריפות ובבקיאות השיב לכל אלה אשר רצו כעת לסתור את הבניין שבנה אביו רבנו בעל "אורחות חיים" זי"ע, וביסס את שיטת אביו כנגד כל המלעיזים.

באותו פרק זמן שפרסם רבנו את ספר אביו 'עין התכלת' בנושא התכלת בציצית, הוציא לאור גם כן קונטרס תשובה של אביו הגאון הקדוש זללה"ה בשם 'דלתות שערי העיר', במכיל בירור הלכה למעשה בשאלה הנחוצה שנגעה לרבות מן העיירות שבפולין בנושא תיקון עירובין במקומות הללו, שלאור קשיים שהערימו השלטונות הנוכריים האנטישמיים קשה היה להתקין בהן עירוב כהלכה. אי לכך התקין ומצא רבנו בעל "אורחות חיים" עצה בהלכה על ידי עשיית 'צורת הפתח' לדלתות העיר שאי אפשר מחוק המדינה לסוגרם כנהוג מאז ומקדם.

אנו זוכרים עוד שבהרבה ערים היו מתקנים את העירובין על ידי דלתות שהיו סוגרים בקצות העיר בתוך צריף, מין ברזל מקופל כמו רשת, והיו פותחים מזמן לזמן לרוחב הכביש בכניסה לעיר, מפני שאי אפשר היה להתקין מסיבות שונות עירובין בצורה הישנה והמקובלת. והיו גדולים שפקקו בהכשר עירובין כאלו. בא אפוא הנשר הגדול מרן בעל "אורחות חיים" מראדזין, ובירר בהיקף גדול את כל צדדי ההלכה בזה, והכשיר לבסוף עירובין אלה. ועל סמך זאת הרבה עיירות סמכו על עירובין אלה ועשו כן, וכך גם הסכימה דעת גדולי תורה נוספים. בהקדמה לקונטרס זה, כותב בנו וממלא מקומו, רבנו מרדכי יוסף אלעזר, כדברים האלה:

"והגם כי בעזר השי"ת יצאו לאור תשובות אבא מארי מאור הגולה הכ"מ, על כל ארבע חלקי השולחן ערוך, בכל זה ראינו להוציא לאור תשובה זו בראשונה, כי פקודת אבא מארי מאור הגולה הגאון זצוקלה"ה הכ"מ חזקה עלינו, לאדפוס אידרא זו ולספחה אל מאמר 'עין התכלת' להיות שהוא תיקון הרבים ודבר בעתו תמיד.

"וקראנו שם המאמר 'דלתות שער העיר' על שם הכתוב בשופטים (ט"ז) 'ויאחזו בדלתות שער העיר', ואמרינו עליה בסוטה (יד). 'גמירי, דאין דלתות עזה פחותות מששים אמה' ועיי"ש. והובא בפנים ללמוד משם דלא בטל שם 'דלתות' מינייהו אף שרחבות וכבדות ביותר'.

[=עכ"ל רבנו בהקדמה לספר 'דלתות שער העיר', שנדפס יחד עם מאמר 'עין התכלת'.]

במפתח העניינים שמציב רבנו זללה"ה בהתחלת הקונטרס של אביו, הוא מראה חילו הגדול וכוחו בחדרי התורה ובפרט בעניינים מסובכים אלה של הלכות עירובין והמסתעף מהן.

זכותו הגדולה יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן כן יהי רצון!